

*A családfő intézménye – nemi szerepek a családban**

Nagy Ildikó

A rendszerváltozás jelentős társadalmi-gazdasági változásokat idézett elő Magyarországon. A piacosodás következtében átrendeződtek a tulajdonviszonyok, átstrukturálódott a munkaerőpiac, megjelent a szocializmusban ismeretlen munkanélküliség. Az új gazdasági és jogi körülmények lehetőséget nyitottak a vállalkozóvá válásra, egyéni gazdálkodás folytatására. A piacgazdaságba való átmenet során a társadalomban és a gazdaságban lezajlott jelenségek hatással vannak az egyének, a családok szintjén is. Vajon ebben a megváltozott társadalmi-gazdasági környezetben hogyan működik a család, a társadalom alapsejtje, hogyan alkalmazkodik a megváltozott külső feltételekhez a háztartás?¹ Mi zajlik a „fekete dobozban?” A családok belső életét vizsgálva akarva-akaratlanul a nemi szerepekbe ütközünk, amelyek meghatározzák, át- meg átszövik a családi élet minden területét, és megnyilvánulnak a jövedelemszerzéstől kezdve a háztartási munkamegosztáson és a szexualitáson át a döntésekben és a konfliktusokban vállalt szerepekig. A nemi szerepek tanulhatóak, egy részüket otthonról, a szülőktől hozzuk, emellett jelentős része lehet azok formálásában a közvetlen (baráti) környezet által nyújtott, az iskolában tanult mintáknak, valamint egyre inkább a tömegkommunikációnak, viszont akárcsak a társadalmi értékek vagy normák lassan változnak.

A tanulmánynak két célja van. Az egyik, hogy a rendelkezésre álló adatállomány elemzésével képet adjak a mai magyar családokban érvényesülő nemi szerepekről, mennyire tekinthető hagyományosnak a partnerek közötti szerepmegosztás.² Ezt első sorban azon keresztül próbálom bemutatni, hogy

* A tanulmány első változata a *Household, Work and Flexibility* című, az Európai Unió 5. sz. keretprogramja által támogatott nemzetközi projekt keretében készült. Az adatfelvételt a TÁRKI készítette 2001 februárjában. A tanulmányhoz kapcsolódó értékes megjegyzésekért Pongrácz Tibornét, Sik Endrét, valamint Tóth István Györgyöt illeti köszönet.

¹ A háztartás és család meghatározása különbözik, hiszen míg a háztartás az együtt, közös kenyéren élők közösségét jelenti, a család vérségi, rokoni közösségen alapuló közösséget. Mivel azonban vizsgálatunkban csaknem minden esetben a két meghatározás ugyanazt az embercsoportot fedi, a két fogalmat felváltva fogom a tanulmányban használni.

² Az adatfelvétel az aktív korú, 18–65 év közötti magyar felnőttek reprezentatív mintáján készült, és a kérdőívben a háztartás többi tagjának társadalmi-demográfiai adatairól kérdezték a lakosságot. Az elemzés során az adatokat egy négydimenziós (nem, életkor, iskolai végzettség, lakóhely) súllyal az aktív korú lakossághoz súlyoztam. Mivel a családfő intézménye

mennyire elterjedt ma Magyarországon a családfő intézménye, illetve a társadalom mely rétegeiben jellemző ez a hagyományosan nemi szerepeket tükröző intézmény. A tanulmány során kitérek arra is, hogy a családfő intézményéhez ma milyen elvárások tartoznak, illetve a jelenlegi családfők rendelkeznek-e ezekkel a tulajdonságokkal. Végezetül pedig azt vizsgálom, hogy a családfő léte-nem léte milyen összefüggésben van a nemi szerepek más indikátoraival, a háztartáson belüli munkamegosztással, illetve a családon belüli pénzügyi döntésekkel, azaz mennyire használható indikátora a családon belüli nemi szerepeknek.

A családfő intézménye

Definíció szerint a családfő intézménye hierarchikus viszonyt fejez ki a családtagok között, amely értelmében a családfő irányító szerepet tölt be a családi közösség életében, az ő szava döntő a legfontosabb kérdésekben. A társadalom felé ő képviseli a családot, és ő vállal felelősséget családtagjaiért. A családfő intézménye tehát a tradicionális nemek közötti szerepmegosztást tükrözi a családban. A családfő pozícióját elsődleges jövedelemszerző feladata, illetve családfenntartó szerepe miatt hagyományosan a férfi, férj, családapa töltötte be. A válások számának emelkedésével, aminek következtében a gyermeküket egyedül nevelő szülők aránya is emelkedett, azonban az asszonyok/anyák is „előléphetnek” családfőként. Az egyszülős háztartásokra egy külön fejezetben ki fogok térni.

Ebben a részben először is arról lesz szó, hogy van-e a családban olyan személy, akit családfőnek tekintenek a kérdezettek. Milyen társadalmi-demográfiai jegyekkel jellemezhető a családfők csoportja? Miben térnek el a családfővel rendelkező családok demográfiai, társadalmi-gazdasági jellemzői a családfővel nem rendelkező családokétól? A családfős háztartásokat tovább vizsgálva kitérek arra is, mivel indokolják, hogy éppen az adott személy a család feje, illetve arra, hogy miben térnek el egymástól azok a családok, ahol férfi, illetve nő tölti be ezt a pozíciót.

vizsgálatának csak a kétszülős háztartásokban van értelme, ezért az elemzések során csak azokat a háztartásokat vontam be, amelyek pár-, illetve pár+gyermek, pár+szülő típusúak (a továbbiakban páros háztartások). Emellett azonban külön elemzéseket végeztem a mintába került egyszülős családokra is, melynek eredményeit külön fejezetekben közlöm.

*Családfők és a családfővel rendelkező családok
társadalmi-demográfiai jellemzői*

A kérdezettek csaknem kétharmada (63%) válaszolta, hogy náluk van családfő, a fennmaradó több mint egyharmad szerint náluk nem sorolható senki ebbe a „kategóriába”. Ez utóbbi csoport túlnyomó többsége, azaz a kérdezettek 34%-a, a családfő hiányát azzal indokolta, hogy náluk közösen döntenek minden kérdésben a családtagok, és ezért nincs szükség családfőre, míg 2% azzal érvelt, hogy náluk mindenki önmagáért felelős a családban, 1% pedig más okot említett.

Ezek után nézzük meg közelebbről, milyen társadalmi-demográfiai jellemzőkkel rendelkeznek a családfők!³ Az 1. táblázat a családfők, valamint a megkérdezettek társadalmi-demográfiai jellemzőit mutatja.⁴

1. táblázat

A családfők és a kérdezettek társadalmi és demográfiai jellemzői a páros háztartásokban (%)

	Családfők N=533	Kérdezettek N=851
<i>Nem</i>		
Férfi	92	50
Nő	8	50
Összesen	100	100
<i>Életkor</i>		
18–25	1	13
26–35	17	27
36–45	26	22
46–55	30	22
56–65	22	17
65 felett	3	0
Összesen	100	100
<i>Iskolai végzettség</i>		
8 általánost végzett	20	25
Szakmunkás	43	30
Érettségizett	23	31
Diplomás	14	14
Összesen	100	100

³ A családfők csoportja úgy állt elő, hogy a kérdezetteknek meg kellett adniuk annak a háztartásnak a sorszámát a háztartástáblából, aki a családfő szerepet töltötte be az adott családban. A megadott sorszám alapján azonosítottam, és számoltam ki a családfő nemét, életkorát és iskolai végzettségét a háztartástáblában szereplő adatok felhasználásával.

⁴ Az 1. táblázatban található két sokaság természetesen nem teljesen összehasonlítható, mivel nem mindegyik háztartásban a családfő, illetve az a személy válaszolt a kérdőívre, aki potenciálisan családfői szerepet láthatna el, pl. szülővel együtt élő felnőtt korú tanuló vagy idős szülők.

A családfővel rendelkező családok túlnyomó többségében, mintegy 92%-ában, férfi és a fennmaradó 8%-ban nő tölti be a családfő szerepét. Ez jelentősen eltér a páros családban élő egyének nemi összetételétől, ahol fele-fele a két nem aránya. A családfők felülreprezentáltak a 36–65 év közötti korcsoportokban: 26%-uk a 35–45 évesek, 30%-uk a 46–55 évesek, 22%-uk pedig az 56–65 évesek csoportjába tartozik. A legidősebb korosztály alacsony aránya a mintavételből következően alacsony, hiszen az adatfelvétel kizárólag az aktív korúak (18–65 évesek) körére terjedt ki.

2. táblázat

A családfős, illetve családfő nélküli páros háztartások megoszlása a képzettség, a lakóhely típusa és háztartástípus szerint (%)

A háztartás jellemzői	Van családfő	Nincs családfő	Összesen	N
<i>Képzettség 1.*</i>				
Mindegyik családtag alsó fokú végzettségű	53	47	100	91
A többi család	64	36	100	760
<i>Képzettség 2.</i>				
Legalább egy személy felsőfokú végzettséggel rendelkezik	58	42	100	206
A többi család	64	36	100	646
<i>Összesen</i>	<i>63</i>	<i>38</i>	<i>100</i>	<i>851</i>
<i>Településtípus</i>				
Község	64	36	100	323
Város	63	37	100	216
Megyeszékhely	57	44	100	177
Budapest	67	33	100	135
<i>Összesen</i>	<i>63</i>	<i>37</i>	<i>100</i>	<i>851</i>
<i>Háztartásszerkezet***</i>				
Pár	49	51	100	187
Pár+gyerek<18 év	65	35	100	392
Pár+gyerek>18 év	71	29	100	246
Pár+szülő(k)	(38)	63	100	24
<i>Összesen</i>	<i>63</i>	<i>38</i>	<i>100</i>	<i>851</i>
<i>Egy főre jutó háztartás-jövedelem, kvartilisek</i>				
17500 Ft alatt	63	37	100	180
17501–25000 Ft	65	35	100	195
25001–35000 Ft	65	35	100	162
35000 Ft felett	62	38	100	149
<i>Összesen</i>	<i>64</i>	<i>36</i>	<i>100</i>	<i>686</i>

Megjegyzés: a zárójelbe tett cellában az esetszám kevesebb 10-nél.

*A chi-négyzet értéke 0,5-nél szignifikáns; ***A chi-négyzet értéke 0,001-nél szignifikáns.

Képzettségüket tekintve a családfők 43%-a szakmunkásképzőt végzett, 23%-uk érettségizett, 20%-uk alapfokú végzettségű, és 14%-uk diplomás. A kérdezettekhez viszonyítva tehát a családfők körében jóval magasabb a szakmunkások, viszont alacsonyabb az érettségizettek és a legfeljebb 8 általánossal rendelkezők aránya.

A családfővel rendelkező, illetve nem rendelkező háztartások összevetése során a következő megállapításokat tehetjük: (2. táblázat)

A családfővel rendelkező háztartások alulreprezentáltak a megyeszékhelyeken (57%), viszont felülreprezentáltak a fővárosban (67%). Várakozásainkkal ellentétben tehát éppen nem a vidéki falvakban, illetve városokban – ahol a tradicionális nemi szerepek szélesebb körben való elterjedését feltételeznénk – alakul az átlagosnál magasabban a családfővel rendelkező családok aránya.

A háztartás szerkezetét tekintve, a gyermekes párok⁵ esetében az átlagnál magasabban alakul a családfős háztartások hányada (65, illetve 71%), míg a gyermek nélküli kapcsolatok esetében jelentősen alacsonyabban (49%). Tehát a gyermekkel való rendelkezés megnöveli annak esélyét, hogy a szülők közül valaki családfői szerepbe kerül.

Érdekes viszont, hogy a legalább egy nagykorú gyerekekkel rendelkező családokra inkább jellemző a családfő léte, mint a csak fiatalkorú (18 év alatti) gyermek(ek)kel rendelkező háztartásokra. Ez esetben valószínűleg a generációs hatás játszik közre – a kiskorú gyermek esetében ugyanis feltehetőleg fiatalabbak a szülők is, akik körében kevésbé jellemző a családfő intézménye, az idősebb generációkhoz képest. (Vö. 1. táblázat)

A háztartás képzettségét mutató változóink megoszlása szerint a csak alsó fokú végzettségű családtagokat számláló háztartásokban a családfő nélküli háztartások vannak fölülreprezentálva, arányuk 47%. Ezek a családok főként a falusi idősebbek köréből kerülnek ki. Fölülreprezentáltak az 55 évesnél idősebb háztartásfővel rendelkező családok körében, valamint a pár, illetve a pár+szülő típusú háztartásokban. Bár az időskor és a falu a családfő intézményének jelenlétét erősítené, a családszerkezet ennek ellenében hat, ha nincs együtt élő gyerek a családban, kisebb eséllyel találunk családfőt is.

Azokban a családokban is, ahol legalább egy felsőfokú végzettséggel rendelkező családtag van, az átlag felett alakul (42%) a családfő nélküli háztartások aránya. Ez a csoport viszont a családok jóval szélesebb társadalmi rétegét foglalja magában a csak alsó fokú képzettséggel rendelkezőkhöz képest. A legalább egy diplomás családok éppen a nagyvárosokban és Budapesten található az átlagosnál magasabb arányban, ez pedig mind a családfő intézményének irányába, mind ellenében hat.

⁵ Az elemzés során a gyermekes párok két csoportját különböztettem meg: a csak kiskorú gyermekekkel rendelkező párokat (pár+gyerek<18 év), valamint a legalább egy nagykorú együtt élő gyerekekkel rendelkező családokat (pár+gyerek>18 év).

Az, hogy egy család rendelkezik-e családfővel vagy sem, nincs összefüggésben a háztartás jövedelmi helyzetével. (2. táblázat) Az egy főre jutó havi nettó jövedelem alapján képzett jövedelmi negyedek szerinti megoszlást tekintve a középső két negyedbe tartozó családok azok, amelyek körében leginkább jellemző a családfős háztartások aránya (65–65%), míg a többi jövedelmi negyedben 62–63% az arányuk.

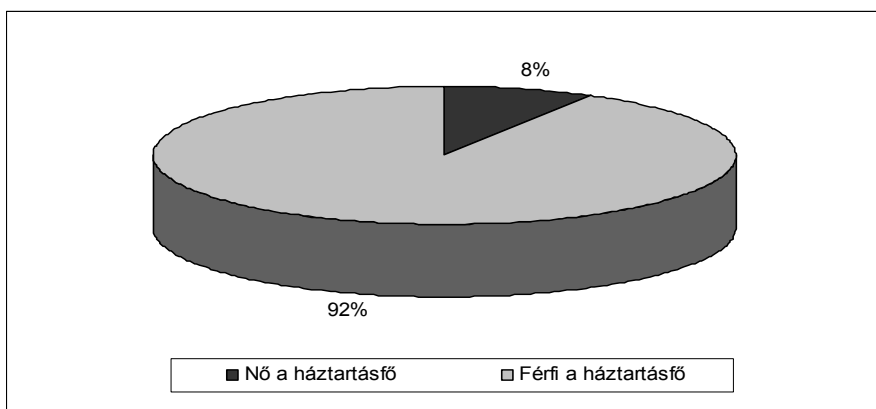
Nők és férfiak családfői szerepben

Ahogy korábban a családfők társadalmi-demográfiai jellemzőinél megjegyeztük, a családok túlnyomó részében, 92%-ában a férfi tölti be a családfő szerepét, és mindössze 8%-ában nők. Ennek következtében az 533 fős családfői mintából mindössze 44 nő. Így mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy az alacsony esetszám miatt a társadalmi-demográfiai csoportok szerinti megoszlások bemutatása inkább csak tájékoztató jellegű.

Életkor szerint nincs jelentős eltérés a családfő-szerepet betöltő nők, illetve férfiak között, viszont iskolai végzettségük tekintetében érdemi eltéréseket tapasztalunk. A nők aránya egyedül az érettségizett családfők között alakul átlag felett (13%), míg a legfeljebb 8 általánost végzettek (8%), a szakmunkások (7%) és a diplomások (6%) körében jóval alacsonyabban. A férfiak pedig éppen ellenkezőleg, a diplomás családfők (94%) körében felülreprezentáltak, míg az érettségizettek között átlag alatt alakul az arányuk (87%).

1. ábra

A családfők nemek szerinti megoszlása a családfős páros háztartásokban, 2001

N=532

Akár gyermekes, akár gyermek nélküli párokról van szó, túlnyomórészt férfi tölti be a családfő szerepét. Viszont valamivel magasabb arányban tölti

be a családfő szerepét a nő, ha az együtt élő gyermek(ek) közül legalább egy már felnőtt korú.

A nő irányította családok nagyobb arányban találhatók a nagyvárosokban és a fővárosban, mint a vidéki kisvárosokban és községekben. Jövedelem tekintetében elmondhatjuk, hogy az alacsonyabb jövedelmű családokban inkább jellemző, hogy nő a családfő, mint a jobb jövedelmi helyzetben levő háztartásokban. Az egy főre jutó háztartási jövedelem alapján képzett jövedelmi negyedek szerint azoknak a családoknak az aránya, ahol a nő tölti be a családfő szerepét az 1. (legszegényebb) jövedelmi negyedben a legmagasabb (12%), míg a férfi családfővel rendelkező háztartások a 4. (leggazdagabb) jövedelmi negyedben vannak felülreprezentálva (94%). Mindehhez azonban hozzá kell tennünk, hogy a jövedelmi helyzet és a családfő neme közötti kapcsolat statisztikai értelemben nem szignifikáns.

Az egyszülős háztartások

Mindenképpen szólni kell az egyszülős családokról, amelyek a családfői szerep betöltésének szempontjából egy speciális csoportot jelentenek. Ezekben a családokban, mivel csak az anya vagy az apa neveli a gyermeke(ke)t, a nemi szerepek nem a két szülő között oszlanak meg, hanem azokat részben vagy egészében, vagy csak az egyik szülő kénytelen átvenni, vagy meg kell osztania más együtt élő felnőtt családtaggal (nagy mama), illetve a nagyobb gyerekekkel. Egyértelműnek tűnik, hogy ebben a helyzetben az elvált szülő fogja betölteni a családfő szerepét. Mégis, különösen azért érdekes erről a társadalmi csoportról beszélnünk, mert Magyarországon a kilencvenes évek végén az egyszülős családok 85%-ában az anyával, és mindössze 15%-ában az apával élnek együtt válás után a gyerekek. (Vukovich, 1999) Tehát az egyszülős családok túlnyomó részében a családfő szerepét a nők töltik be, és férj, férfi partner híján olyan szerepeket, feladatköröket is fel kell vállalniuk, amelyek hagyományosan a férfi szerepei közé tartoztak, pl. a család eltartása, illetve rájuk hárul a nagyobb jelentőségű döntések meghozatala, a végső döntés is, amit legfeljebb a szüleikkel, sok esetben a gyerekek bevonásával beszélhetnek meg.

Abban az esetben, ha az egyszülős családokat is bevonnánk az elemzésbe, 10%-kal emelkedne azon családoknak az aránya, ahol a nő tölti be a családfő szerepét. Az egyszülős háztartások társadalmi-demográfiai összetételének megfelelően a női családfők aránya magasabb lesz a fővárosban, mint a vidéki városokban és falvakban, illetve a legfeljebb 8 általánost végzettek és az érettségizettek körében. Jövedelem tekintetében pedig továbbra is az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők közé tartoznak a nő irányításában álló családok. A családfők korcsoportok szerinti megoszlása számottevően nem változik az egyedüli szülők bevonásával.

Kiből miért lett családfő?

Mi alapján tekintünk valakit családfőnek, milyen ismérvekkel kell ahhoz rendelkeznie valakinek, hogy családfőnek tekintse a többi családtag? A hagyományos nemi szerepek szerint a család feje a férj vagy a család legidősebb férfitagja, amit leggyakrabban azzal indokolnak, hogy ő tartja el a családot, ő keresi a legtöbbet, az ő szava a döntő a családi kérdésekben. A köztudatban eléggé erősen beleivódtak ezek az ismérvek, legalábbis ezt mutatja a lakosság közvéleménye.

Azonban nem csak a közvélemény az, amely a tradicionális minták szerint gondolkodik a családfő intézményéről, ezek a szerepek a társadalom többi szintjén is megjelennek. Talán az egyik legszemléletesebb példát erre a statisztikákban találunk. A hazai gyakorlatban a Központi Statisztikai Hivatal háztartásszintű adatfelvételeiben automatikusan a férjet, férfi élettársat tekinti családfőnek, a nők tulajdonképpen csak akkor kerülhetnek családfői pozícióba, ha egyszülős családról van szó.⁶

A „kit tekint családfőnek?” kérdés után tehát azt is megkérdeztük, hogy miért az adott személyt tekinti családfőnek a kérdezett. Szándékosan olyan válaszlehetőségeket is megadtunk,⁷ amelyeket nem feltétlenül kell, hogy a családfő végezzen, és olyanokat is, amelyekről tudtuk, hogy általában a nők szerepkörébe tartozik. A válaszokból jól látszik, mennyire más szerepeket, feladatköröket kapcsolnak a kérdezettek a családfő személyéhez, ha a családfő pozícióját nő, illetve férfi tölti be. (2. ábra)

A férfiak irányító szerepét a családban legtöbb esetben azzal indokolták a kérdezettek, hogy ez „így szokás” (58%), a második leggyakoribb válasz az volt, hogy „ő keres a legtöbbet a családtagok közül” (31%), a harmadik helyen, bár jóval kisebb gyakorisággal pedig a nagyobb családi dolgokban való

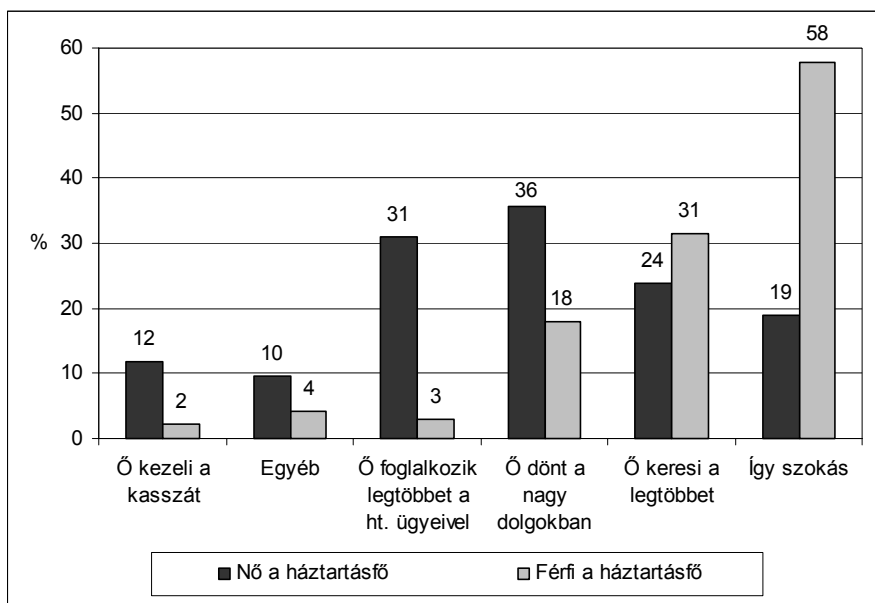
⁶ Ahogy arra korábban felhívtam a figyelmet, a háztartás és a család fogalma különbözik, így a családfő és a háztartásfő meghatározása is eltérő. A háztartásfő személyének kiválasztása már kicsit összetettebb módszer szerint, de mindig a családfők köréből történik. Az egyszerű páros háztartásokban a háztartásfő személye megegyezik a családfővel. A többcsaládos háztartásokban pedig a családfők munkaerő-piaci aktivitása, neme és kora szerint dől el az, hogy ki lesz a háztartásfő. Először tehát az aktív kereső férfit választják ki a családfők közül, ő lesz a háztartásfő, ezután az inaktív férfi stb. (A részletes leírásért ld. KSH, 1997:99.) A nemzetközi gyakorlatban többféle módja van a családfő meghatározásának, ezek közül az egyik az, hogy automatikusan a legnagyobb keresetű családtagot veszik, a másik pedig az, hogy megkérdezik a családtagokat, ők kit tartanak családfőnek. A TÁRKI háztartásszintű adatfelvételeinek (Háztartás Panel, illetve a Háztartás Monitor vizsgálatok) gyakorlata eltér a KSH-ban alkalmazottól, a háztartásra vonatkozó kérdőívet nem a családfővel, illetve háztartásfővel, hanem a háztartás ügyeiben legkompetensebb személlyel, illetve a családtagokkal együtt töltik ki.

⁷ A kérdésre adható válaszok a következők voltak: 1. Ő keresi a legtöbbet; 2. Ő dönt a nagy dolgokban; 3. Ő kezeli a kasszát; 4. Ő foglalkozik legtöbbet a háztartás ügyeivel; 5. Így szokás; illetve 6. Egyéb válasz.

döntéshozatal állt (18%). Ezek az eredmények alátámasztják azt, hogy a családfő szerepköre hagyományosan a férfihoz, a férjhez kapcsolódik.

2. ábra

A családfői pozíció betöltésének indokai a családfő neme szerint – páros háztartások (%)

N=530

Egészen mással indokolják a kérdezettek azt, ha a családfő nő. Ezekben a családokban a válaszadók a legfőbb indokként azt említették, hogy a nagyobb családi ügyekben ő hozza meg a döntést (36%), második helyen pedig azt, hogy ő törődik legtöbbet a háztartás ügyeivel (31%). Az első három szempont között szerepel azonban a magas kereset (24%) is, akárcsak a férfi családfők esetében. Továbbá az esetek egyötödében (19%) említették az „így szokás” érvet, valamint 12%-uk, hogy családi kassza kezelése is a családfő feladata. Itt azonban ismét fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az alacsony esetszám miatt ezek az eredmények csak tájékoztató jellegűek.⁸

További érdekes részlet, hogy a kérdezettek hányféle érvet sorakoztattak fel arra vonatkozóan, hogy miért éppen az adott illető a családfő. Abban az esetben, ha nő a családfő, több indokot soroltak fel a kérdezettek, mint ami-

⁸ Ha az egyszülős családokat is bevonnánk a vizsgálatba, akkor a női családfőkre vonatkozó sorrend némiképp megváltozna. Első helyre kerülne a háztartási ügyek intézése (41%), második a fontosabb dolgokban való döntés lenne (39%), és ugyancsak harmadik helyen állna a legmagasabb kereset (31%), negyedik a családi kassza kezelése (25%), az egyéb indok után a legutolsó helyen pedig az „így szokás” érv állna.

kor férfi családfőről volt szó. Valószínűleg kielégítőnek és kimerítőnek találták, az „így szokás” választ. Nem is kell nagyon indokolniuk, hiszen ez „így szokás”, ez tekinthető elfogadottnak, „normálisnak” a mai társadalomban. Viszont abban az esetben, amikor nő a családfő, az a hagyományostól eltérőnek, nem megszokottnak, „nem normálisnak” tűnik, ezért ezt inkább meg kell indokolni, miért is ő a családfő.

A családfő mint a család eltartója

A családfői szerep jellemzőit tovább vizsgálva megnéztük, hogy valóban teljesül-e a mintában szereplő családfőkre az a fontos kritérium, hogy ő egyben a család eltartója, tehát ő keresi a legtöbbet a háztartásban. A családfős háztartásokat ebből a szempontból vizsgálva azt találtuk, hogy mintegy 70%-ukban a fő jövedelemszerző és a családfő személye megegyezik, azaz a családfő az, aki a háztartás legfontosabb jövedelmét megkeresi. Ha a nemek szerinti bontást nézzük, akkor a főkereső szerepét a nők jóval kisebb arányban töltik be a családban, mint a férfiak: a férfi családfők 71%-a, míg a nők 50%-a számít főkeresőnek.

Ennek megfelelően azt várjuk, hogy munkaidő tekintetében hasonló módon a családfők idejük jelentős részét munkával töltik. (3. táblázat) A legalább egy aktív családtaggal rendelkező háztartások 20%-ában csak a családfő dolgozik, tehát egykeresős családról van szó, újabb 22% esetében pedig a családfő munkaideje a háztartástagok összmunkaidejének több mint felét teszi ki. Meglepően magas (23%) azon családok hányada is, ahol a családfő nem dolgozik.

3. táblázat

A családfő munkaidejének aránya a háztartás összes tagjának munkaidejében (%)

Családfő munkaidő-hányada	Nő	Férfi	Összesen
0% – a családfő nem dolgozik	36	22	23
1–50%	49	35	36
51–99%	(8)	23	22
100% – csak a családfő dolgozik	(8)	20	20
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
N	39	415	453

Megjegyzés: A családfővel rendelkező háztartások 15%-ában az adott hónapban senki nem dolgozott.

A zárójelbe tett cellákban az esetszám kevesebb 10-nél.

A chi-négyzet statisztika értéke 0,01-nél szignifikáns.

A családfő neme szerinti bontást tekintve azt látjuk, hogy azokban a családokban, ahol nő tölti be a családfő szerepét, jóval nagyobb arányban fordul

elő (36%), hogy a családfő nem, vagy hogy a háztartás összmunkaidejének felénél kevesebb ideig dolgozik (49%), mint ahol a férfi a családfő (22%, illetve 35%). Ezzel ellentétben jóval ritkább az, hogy az összmunkaidő felénél többet dolgozzanak a családfők a nő vezette családokban (8%), mint a férfi a családfők esetében (23%). Azaz a családfői szerepet vállaló nők legjellemzőbb módon inaktívak vagy többkeresős családban élnek.

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy a családfők valóban a család eltar-tójának számítanak, akár a kereseteket, akár a munkával töltött idő arányát nézzük a háztartás összmunkaidejében. A nemek szerinti bontás azonban azt mutatja, hogy a családfői szerepet betöltő nők körében ez a megállapítás korlátozottan érvényes, esetükben jóval jelentősebb az inaktivitási arány, mint a férfiak esetében. Ez arra enged következtetni, hogy ezekben a családokban nem a kereset az elsődleges meghatározója a családfői szerep betöl-tésének, más tényezők (pl. döntéshozás, háztartási ügyek intézése, hatalmi játszmák) ennél fontosabb szerepet játszanak.

A családfő mint fő döntéshozó – pénzügyi döntések a családban

A családfői szerep másik fontos jellemzője, hogy a család fontosabb ügyé-ben ő dönt, ő mondja ki a döntő szót. A kutatás azonban a pénzügyi döntések kivételével sajnos nem szolgál a családi élet más területére vonatkozó dönté-sekkel kapcsolatos információkkal, így csak ezen a területen vizsgáltam azt a döntések és a családfői szerep összefüggéseit.

A nemzetközi szakirodalom eddigi eredményei támogatják azt az elméle-tet, miszerint a családon belüli pénzkezelés jó indikátora lehet a partnerek közötti nemi szerepmegosztásnak. (Pahl, 1990) Mivel a pénz feletti diszpo-nálás egyfajta hatalmat adhat a partnerek kezébe, így egyáltalán nem mind-egy, ki kezeli, és hogyan kezeli a család jövedelmét. Ezek alapján azokat a családokat, ahol egy személy kezében van a döntés a pénzügyekben, azt a hierarchikus viszony következtében a hagyományos nemi szerepeknek felel-tethetjük meg, míg ahol közösen döntenek ott egy demokratikusabb felállást feltételezhetünk.⁹ Ebben a fejezetben tehát arra keressük a választ, milyen összefüggés van a családfői státusz és a pénzügyi döntések formája között.

⁹ Hozzá kell tennünk, hogy a családfő intézménye nem feltétlenül jelenti azt, hogy a család-tagok ki vannak szolgáltatva a családfő kénye-kedvének. Továbbá egy családfő nélküli család is működhet anarchikus módon, a családtagok csekély megalégedésére.

A családfős és a családfóvel nem rendelkező családok pénzügyi döntései

A családfő hiányát a legtöbb kérdezett azzal indokolta, hogy náluk mindenben közösen döntenek. Ez alapján a családfő szerepéből adódóan azt várjuk, hogy azokban a családokban, ahol van családfő, valószínűbb, hogy egy valaki hozza meg a család pénzügyi döntéseit is, míg azokban a családokban, ahol nincs családfő, inkább a közös döntés fog dominálni. A felmérés eredményei csak részben támogatták ezt a hipotézisünket.

A családfóvel rendelkező családokra jellemzőbb, hogy valaki egy személyben dönt a pénzügyekben, mint azokban a családokban, ahol nincs családfő. (4. táblázat) A családfóvel rendelkező családok 4%-ában minden, további 11%-ukban a jelentősebb pénzügyi kiadások kivételével egy valaki dönt, míg azokban a családokban, ahol nincs családfő ezek az arányok 1, illetve 5%-on alakulnak. A családfő nélküli háztartásokban felülreprezentált a közös, együttes döntés (89%), továbbá körükben valamivel nagyobb valószínűséggel fordul elő az, hogy a közös kiadásaikon kívül külön kezeljék a pénzüket (5%). A családfős háztartások ugyancsak magas arányban fordul elő, hogy közösen döntsenek a pénzügyekben (81%), de ez az arány az átlag alatt alakul.¹⁰

4. táblázat

A pénzkezelési szokások megoszlása a családfős, illetve a családfóvel nem rendelkező családok körében (%)

Pénzkezelési módok	Nincs családfő	Van családfő	Összesen
Egy valaki dönt	(1)	4	3
A nagy dolgokban közösen, a kisebbekben egy valaki dönt	5	11	9
Együtt döntenek	89	81	84
A közös kiadásokon felül mindenki maga dönt	5	4	5
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
<i>N</i>	<i>304</i>	<i>526</i>	<i>830</i>

Megjegyzés: a zárójelbe tett cellában az esetszám kevesebb 10-nél.

¹⁰ Amennyiben a többszemélyes háztartásokban élőket vizsgáljuk, a fent említett különbségek továbbra is fennállnak, viszont főként az egyszülős háztartások bekerülése miatt megemelkedik az egyszemélyes döntések (7%), illetve a részben külön gazdálkodás (6%) aránya. Hasonlóan a páros háztartásokhoz, a családfős háztartásokban magasabban alakul az egyszemélyes döntések, míg a családfő nélküliek körében a külön-külön pénzkezelésű családok aránya.

A családfős háztartások pénzügyi döntéseit a családfő nemének tekintetében tovább vizsgálva azt az eredményt kaptuk, hogy azokban a családokban, ahol nő tölti be a családfő szerepét, jóval magasabban alakul azon családok aránya, ahol egy valaki dönt a pénzügyekben. (5. táblázat) Elképzelhető, hogy ezekben az esetekben élettársi kapcsolatról van szó, azonban meg kell jegyeznünk, hogy az alacsony esetszámok miatt az eredményekből nem lehet messzemenő következtetéseket levonni.

5. táblázat

A pénzkezelési szokások megoszlása a családfő neme szerint a párkapcsolatban élők körében (%)

	Férfi családfő	Nő a családfő	Összesen
Egy valaki dönt	3	(16)	4
A nagy dolgokban közösen, a kisebbekben egy valaki dönt	11	(16)	11
Együtt döntenek	83	56	80
A közös kiadásokon felül mindenki maga dönt	4	(12)	4
<i>Összesen</i>	<i>92</i>	<i>8</i>	<i>100</i>
<i>N</i>	<i>485</i>	<i>43</i>	<i>528</i>

Megjegyzés: a zárójelbe tett cellában az esetszám kevesebb 10-nél.

Röviden összefoglalva elmondhatjuk, hogy a pénzügyi döntések gyenge kapcsolatot mutatnak a családfő intézményével. A családfős háztartásokban alig valamivel nagyobb arányban fordul elő az, hogy pénzügyi döntéseiket is hagyományos minták alapján hozzák meg a párok.

Háztartási munkamegosztás a családban

A családon belüli nemi szerepek egyik kézen fekvő indikátora a háztartási munkamegosztás, melynek mikéntjében világosan tükröződik, mennyiben nevezhető e tekintetben tradicionálisnak vagy éppen emancipáltnak az adott háztartás. A nemzetközi, illetve a magyar kutatások eredményei is azt mutatják, hogy a nők/lányok/asszonyok/anyák nagyobb részt vállalnak a háztartási munkákból, több időt töltenek a háztartási munkák elvégzésével, mint a család férfi tagjai. Tendenciáját tekintve valamelyest ugyan nőtt a férfiak részvétele a háztartási munkában, de ez nem jelent lényeges változást. (Falussy-Harcsa, 2000)

Ebben a részben először azt vizsgáljuk tehát, hogy adataink alapján kik és milyen háztartási munkát végeznek a családban. Majd megnézzük, van-e különbség a társadalmi-demográfiai csoportok szerint a háztartási munka-

megosztás szempontjából a családok között: mely csoportokra jellemző inkább a hagyományos, melyekre az emancipáltabb háztartási munkamegosztás, illetve nemek közötti szerepmegosztás. Végezetül pedig a háztartási munkamegosztás és a családfő kapcsolatát vizsgáljuk.

Eredmények

Az adatok szerint a magyar háztartások döntő többségében a háztartási munkákat a család tagjai végzik, és csak ritkán vásárolják meg ezeket a szolgáltatásokat a piacról, vagy kérnek segítséget a háztartáson kívülről (szomszédtól, barátától, ismerőstől).¹¹

A páros háztartásokban a kerti munkák és a háztartási gépek javítását kivéve a családok nőtagjai nagyobb részt vállalnak a háztartási munkákból, mint a férfiak. (3. ábra) A leggyakrabban nőkre háruló munkák a főzés és a mosás (53% és 52%), amit a takarítás és a vásárlás követ (47%, illetve 44%). Jobban kiveszik részüket a nők a beteg gyermek gondozásából is: a gyermekes családok 38%-ában csak a nők, 31%-ában a férfi családtagok ápolják a beteg csemetét, viszont az esetek egyötödében a családtagok közösen megosztva vállalják ezt a feladatot. Bár általában a gyermek(ek)kel való foglalkozásban a nők valamivel nagyobb részt (34%) vállalnak, mint a férfiak (29%), az esetek 27%-ában közösen foglalkoznak a csemetékkal. Emellett a gyermekgondozás is azok közé a feladatok közé tartozik, amely esetében a családok 9%-a számít közeli rokonokra, barátokra, vagy éppen fizetett segítségre.

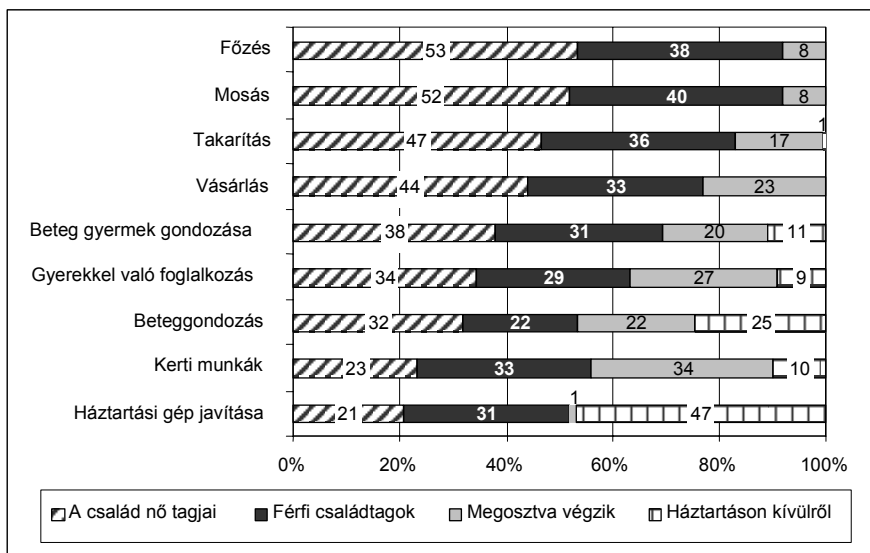
A beteg családtag gondozása, ápolása hagyományosan a család nőtagjainak feladata volt, ez ma is így van a családok egyharmadában. Minden ötödik családban a férfi családtagok is szoktak beteget ápolni, illetve a családok 22%-ában megosztják egymás között ezt a feladatot a családtagok. Mindenképpen fontos azonban megemlíteni, hogy ez az a terület, ahol a háztartások leginkább igénybe vesznek családon kívüli segítséget is, a családok 25%-a.

3. ábra

¹¹ A kérdés-blokkban a következő kilenc háztartási, illetve gyermekneveléshez, betegápoláshoz kapcsolódó feladatról kérdezték meg, hogy az adott családban ki szokta végezni: 1. háztartási gép javítása, 2. főzés, 3. mosás, 4. takarítás, 5. vásárlás, 6. gyerekkel való foglalkozás, 7. beteg gyermek gondozása, 8. beteggondozás, 9. kerti munka.

A válaszlehetőségek esetében összevontam a család nőtagjait, illetve férfi tagjait egy-egy kategóriába. Továbbá külön csoportként különböztettem meg, ha a családtagok együtt megosztva végezték az adott háztartási munkát, a negyedik, „háztartáson kívülről” kategóriába pedig a háztartáson kívüli rokoni, baráti, segítséget, valamint a fizetett szolgáltatásokat soroltam. Mivel nagyrészt nukleáris családokról van szó, ezért a család nőtagjait elsősorban a feleség/élettárs, illetve a lánygyermek teszik ki, míg a férfi családtagok esetében, a férj, és a fiúgyermek.

Ki végzi az Ön családjában a következő háztartási feladatokat? – páros háztartások, az érvényes esetek százalékos megoszlása

Megjegyzés: A súlyozás miatt az értékek összege eltérhet 100%-tól. (N=851)

A férfiak jelentősen, de a nőknél szerényebb mértékben veszik ki részüket a háztartási munkákból. Ezt mutatja, hogy a vizsgált háztartások 40%-ában a mosás, 38%-ában a főzés valamelyik férfi családtag feladata. Hasonló arányban vesznek részt a férfi családtagok a takarításban és a vásárlásban is (36, illetve 33%). A kerttel, és/vagy szántófölddel rendelkező háztartások 33%-ában, a férfi családtagok reszortja a kertművelés, de a családok 23%-ában egyedül a nőkre hárul ez a feladat is. Megjegyezzük azonban, hogy a kerti munka egyben az a tevékenység is, amelyet a legtöbb családban közösen végeznek a családtagok, a háztartások egyharmadában van ez így. Hozzá kell tenni viszont, hogy a konyhakerti és a szántóföldi munkát csak durván tekinthetjük azonos kategóriának.

A kerti munkák után a gyermek(ek)kel való foglalkozás (27%), a vásárlás (23%) és a beteg gondozás (22%) feladatait végzik leginkább közösen a családtagok. Fontos, hogy e feladatok megoldásában nagyobb jelentősége van a háztartáson kívüli segítségnek is. A háztartási gépek javítását a háztartások mintegy felében leginkább a piacról oldják meg a kérdeztettek, melynek oka nyilvánvalóan a háztartási gépek technikai bonyolultságában keresendő, azonban a háztartások 31%-ában ez a férfiak, 21%-ában a nők feladata.

Szerepváltozások

A következő lépcsőben arra voltam kíváncsi, hogy átlagosan hány feladatot végeznek a nők, a férfiak, illetve hányat végeznek közösen.¹² (6. táblázat)

6. táblázat

A családtagok által végzett háztartási munkák átlagos száma a kérdezett társadalmi-demográfiai jellemzői szerinti bontásban (db)

A kérdezett jellemzői	Férfi családtag(ok) N=373	A család nőtagja(i) N=488	A családtagok megosztják N=298
<i>Életkor</i>			
18–25	2,8	3,8	2,5
26–35	4,5	4,2	2,3
36–45	4,4	4,5	2,7
46–55	4,1	4,1	2,4
55–65	4,0	3,9	1,8
<i>Összesen</i>	4,1***	4,1*	2,4*
<i>Iskolai végzettség</i>			
8 általánost végzett	4,2	4,4	2,1
Szaktanús	4,3	4,0	2,4
Érettségizett	4,1	3,9	2,5
Diplomás	3,9	4,2	2,4
<i>Összesen</i>	4,1	4,1	2,4
<i>Településtípus</i>			
Község	4,2	4,0	2,3
Város	4,3	4,2	2,4
Megyeszékhely	3,9	4,3	2,5
Budapest	4,2	3,9	2,4
<i>Összesen</i>	4,1	4,1	2,4
<i>Háztartási szerkezet</i>			
Párkapcsolat	3,6	3,9	1,7
Pár+gyerek<18 év	4,7	4,8	2,7
Pár+gyerek>18 év	3,5	3,5	2,3
Pár+szülő(k)	3,1	3,2	1,9
<i>Összesen</i>	4,1***	4,1***	2,4***
<i>Egy főre jutó háztartás-jövedelem, kvartilisek</i>			
17500 Ft alatt	N=309 4,7	N=391 4,4	N=230 2,5
17501–25000 Ft	4,1	4,1	2,5
25001–35000 Ft	3,9	3,9	2,3
35000 Ft felett	3,8	3,9	2,2
<i>Összesen</i>	4,2**	4,1	2,4

Megjegyzés: A variancia-analízis eredményei *: 0,05-nél, **: 0,01-nél, ***: 0,001-nél szignifikáns. (N=851)

¹² Három feladatot kihagytam a 6. táblázat elkészítésekor, melyek nem tartoznak szorosan a család mindennapi feladatai közé: a háztartási gépek javítása, kerti munka, valamint a betegápolás. Továbbá nem vettem figyelembe a külső segítség igénybevételét sem az alacsony gyakoriság miatt.

A kért életkorának emelkedésével mind a férfiak, mind a nők részvétele nő a háztartási munkákban. (6. táblázat) A különbség az, hogy a fiatalabb nők családjában a nők átlagosan 1 feladattal többet végeznek, mint a férfi családtagok. A kért életkora és a háztartási munkák közös ellátása között azonban fordított a kapcsolat: a fiatalabbak háztartásában magasabb a közösen végzett háztartási munkák száma. Ennek egyik magyarázata az lehet, hogy a fiatalabb háztartásokban jobban megosztják a munkát, mint az inkább hagyományosabb szerepmegosztással rendelkező időskorúak.

A családtagok által végzett háztartási munkák átlagos száma, sem a kért iskolai végzettsége, sem lakóhelyének településtípusa szerint nem tér el szignifikánsan. Bár úgy tűnik, minél képzettebb a kért, annál kevesebb munkában vesznek részt a férfi családtagok, míg a nőknél az érettségizettek esetében bizonyul átlag alattinak az elvégzett munkák száma.

A háztartási szerkezet szerinti bontásból kiderül, hogy a gyermekek kora jelentősen befolyásolja a családtagok házimunkában való részvételét. Amíg a gyerekek nem érik el a 18 évet, addig a férfi családtagok és a nők is átlagon felül teljesítenek, és ezekben a családokban átlagon felül alakul a közösen végzett házimunkák száma is. Ennek valószínűleg az a magyarázata, hogy ezekben a háztartásokban a gyermekek miatt tágabb a tennivalók köre, és valószínűleg a gyerekeket is bevonják a szülők a házimunkába. Illetve, mint korábban említettük, leginkább a gyermeknevelés az a terület, amit a családtagok közösen, megosztva végeznek. Ezzel ellentétben a felnőtt gyerekek jelenléte a családban csökkenti a részvételt mindkét nem, illetve a közösen végzett munkák esetében is.

A szegényebb családokban a nők átlagosan több háztartási munkát végeznek, mint a jobb jövedelmi helyzetű családokban. A férfiak esetében még inkább érezhető ez a különbség, míg a legszegényebb jövedelmi negyedbe tartozók átlagosan 4,7 féle, addig a leggazdagabb negyedbe tartozó családokban átlagosan 3,8 féle házimunkát végeznek a férfi családtagok. Ugyanakkor a közösen végzett munkák száma is csökken a jövedelmi helyzet javulásával.

A családfős és családfő nélküli családok háztartási munkamegosztása

Feltételezésem szerint a családfővel rendelkező családokban jobban szétválnak a háztartási munkák a felek között, illetve kevesebb azoknak a munkáknak a száma, amelyeket közösen, megosztva végeznek a családtagok. Ezt a hipotézist az eredmények csak részben támasztják alá.

A családfővel nem rendelkező családokban bizonyos háztartási munkák, illetve feladatok esetében jellemzőbb a közösen, megosztva végzett munka, mint a családfővel rendelkező családokban. Ez a hatás leginkább a gyerme-

Szerepváltozások

kes családokban figyelhető meg, a gyerekeknevelés, illetve a beteg gyermek gondozása esetében. (7. táblázat)

7. táblázat

A családtagok által végzett háztartási feladatok aránya a családfővel rendelkező, illetve nem rendelkező háztartásokban (%)

	Nincs családfő	Van családfő	Összesen	N
<i>Főzés</i>				
Férfi családtag	39	38	39	322
A család nő tagjai	54	53	54	448
Megosztva közösen	7	8	8	67
Összesen	100	100	100	837
<i>Takarítás</i>				
Férfi családtag	35	38	37	303
A család nő tagjai	48	46	47	387
Megosztva közösen	17	16	17	136
Összesen	100	100	100	826
<i>Mosás</i>				
Férfi családtag	41	39	40	335
A család nő tagjai	51	52	52	434
Megosztva közösen	8	9	8	69
Összesen	100	100	100	838
<i>Vásárlás*</i>				
Férfi családtag	30	35	33	272
A család nő tagjai	42	45	44	360
Megosztva közösen	29	20	23	189
Összesen	100	100	100	821
<i>Foglalkozás a gyermekkel</i>				
Férfi családtag	25	31	29	156
A család nő tagjai	31	36	34	184
Megosztva közösen	34	24	27	147
Külső segítség	10	9	9	50
Összesen	100	100	100	537
<i>Beteg gyermek gondozása*</i>				
Férfi családtag	26	34	31	158
A család nő tagjai	35	40	38	192
Megosztva közösen	27	16	20	100
Külső segítség	13	10	11	56
Összesen	100	100	100	506
<i>Betegápolás</i>				
Férfi családtag	18	24	22	87
A család nő tagjai	33	31	32	128
Megosztva közösen	24	21	22	89
Külső segítség	25	24	25	99
Összesen	100	100	100	403

Nagy Ildikó: A családfő intézménye – nemi szerepek a családban

	Nincs családfő	Van családfő	Összesen	N
<i>Kerti munka</i>				
Férfi családtag	27	36	33	187
A család nő tagjai	23	23	23	134
Megosztva közösen	38	32	34	197
Külső segítség	12	9	10	57
Összesen	100	100	100	575
<i>Háztartási gép javítása***</i>				
Férfi családtag	24	35	31	259
A család nő tagjai	26	18	21	174
Külső segítség	50	47	48	396
Összesen	100	100	100	829

Megjegyzés: A chi-négyzet értéke *: 0,05-nél, **: 0,01-nél, ***: 0,001-nél szignifikáns.

A „valódi” háztartási munkák (főzés, mosás, takarítás, vásárlás) közül viszont csak a vásárlás esetében találtam számottevő különbséget a családfő, illetve a családfő nélküli háztartások munkamegosztásában. A családfős családokban inkább jellemző, hogy a férfi családtagok járnak vásárolni (35%), mint a családfő nélküliek esetében (30%), ők inkább együtt, megosztva végzik ezt a feladatot (29%). Ezzel szemben a családfős háztartások mindössze egyötödében közös feladat a vásárlás. Valószínűleg jellegéből adódóan is a vásárlás olyan tevékenység, amit lehet közösen végezni, míg a főzés, mosás kevésbé, ráadásul az is elképzelhető, hogy ezek a feladatok speciálisabb tudást igényelnek, ami nem áll minden családtag rendelkezésére. Ezek a feladatokra már gyermekkoruk óta szocializálódtak az egyének: a nők a főzésre, mosásra, a férfiak pedig a kerti munkára, vagy a kisebb ház körüli javítások elvégzésére.

A közösen végzett munka és a családfő léte közötti összefüggés a kerti, szántóföldi munkákra is érvényes: a családfő nélküli háztartások 37%-a, míg a családfővel rendelkező háztartások csupán 29%-a mondta, hogy közösen végzik ezt a tevékenységet.

Egyedül a háztartási gépek javítása esetében látjuk, hogy a nemi szerepek eltérőek a hagyományostól, ebben az esetben ugyanis a családfő nélküli háztartásokban a nők ugyanolyan arányban vesznek részt ebben a feladatban, mint a férfiak, míg a családfővel rendelkező háztartásoknál éppen a férfiak túlsúlya jellemző. Itt nem feltétlenül magáról a javításról, hanem az esetleges szervizelési ügyintézésről lehet szó.

Összegezve tehát azt találtuk, hogy a háztartási munkamegosztás és a családfői szerep közötti összefüggés nem minden háztartási feladat esetében áll fenn. A hagyományos háztartási munkák (főzés, mosás, takarítás) esetében nincs különbség abban, hogy miképpen osztják meg a családtagok egymás között a feladatokat. A vásárlás, a gyermekkel való foglalkozás, illetve a beteg gyermek ápolása esetében viszont megmutatkozik, hogy a családfő

nélküli családokban ezeket a feladatokat inkább közösen, megosztva végzik a párok és kevésbé osztják fel maguk között.

Összefoglalás

A páros háztartások csaknem kétharmada rendelkezik családfővel jelenleg Magyarországon. A családfős háztartások aránya leginkább a gyermekes családok körében magas. Alapvetően jellemzőbbek a falusi, vidéki városokban, valamint a fővárosban.

Az esetek 92%-ában férfiak töltik be a családfő szerepét, míg a nők aránya csupán 8%-os. A nők leginkább csak abban az esetben kerülnek családfői pozícióba, ha elváltak, és egyedül nevelik gyermeküket. Ha az egyszülős családokat is figyelembe vesszük, akkor ez jelentősen megemeli a családfői szerepben lévő nők arányát, 18%-ra. A vizsgálat során azonban az egyszülős családokat nem vettem tekintetbe, hiszen esetükben kompetens személy, partner, hiányában nem szerepcseréről, hanem a szerepek átvállalásáról van szó, azaz a nőnek kell betöltenie az asszony/feleség szerep mellett a férj szerepét is.

Az elemzés során kiderült, hogy a családfő intézménye csak önmagában utal a hagyományos nemi szerepmegosztásra, a családi élet más területeivel összefüggésben nem vagy csak gyengén mutatható ki, hogy a családfővel rendelkező háztartásokban a hagyományos nemi szerepek élnek. Ebből a szempontból a családi élet két területét vizsgáltam meg részletesebben: egyrészt háztartási munkamegosztás, másrészt a családi döntéseken belül a pénzügyi döntések területét.

A családfővel rendelkező családokban a háztartási munkamegosztást lényegében ugyanolyan, hagyományos minta jellemzi, mint a családfővel nem rendelkező családokat. A különbség leginkább abban nyilvánul meg, hogy kifejezetten a gyermeknevelés, illetve a vásárlási feladatok területén magasabb a családfő nélküli háztartások körében azok aránya, ahol ezeket a feladatokat közösen, megosztva végzik a családtagok.

A pénzügyi döntések esetében még kevésbé mutatható ki a két családtypus közötti különbség. A családok nagy többségében közösen döntenek a pénzügyekben, tekintet nélkül arra, hogy van-e családfő vagy nincs. Ugyan a családfővel rendelkező családokban valamivel magasabb azok aránya, ahol a pénzkezelés hagyományosabb módja valósul meg, azaz vagy egy valaki dönt, vagy pedig csak a nagyobb volumenű döntéseket beszélik meg egymással a családtagok, ez az összefüggés nem szignifikáns. Összességében tehát megállapítható, hogy a családfő intézményének léte, illetve nem léte egyelőre nem tükrözi megbízható módon a családon belüli nemi szerepeket.

Irodalom

- Falussy B.–Harcza I., 2000: Háztartás és háztartásgazdaság az időfelhasználás tükrében. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.): Társadalmi riport 2000, TÁRKI, Budapest 2000, pp. 158–176.
- KSH, 1997: Mikrocenzus 1996. A háztartások lakáskörülményei. KSH, Budapest 1997.
- Nagy I., 1999: Családi pénzkezelési szokások a kilencvenes években. In: Pongrácz T.-né – Tóth I. Gy. (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 1999. TÁRKI–SzCsM, Budapest, 1999, pp. 74–97.
- Pahl J., 1990: Household spending, personal spending and the control of money in marriage. *Sociology*, 1990, p. 24.
- Vukovich G., 1999: Egyedülálló és gyermeküket egyedül nevelő szülők. In: Pongrácz T.-né – Tóth I. Gy. (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 1999. TÁRKI–SzCsM, Budapest, 1999, pp. 63–72.